

TAT TU ESI

Religinių metaforų virsmas

Džozefas KEMPBELAS

Džozefo Kempbello (Joseph Campbell) vertimai „Liaudies kultūroje“ jau ne kartą skelbti ir skaitytojų palankiai įvertinti: „Mitologijos istorinė raida“ (vertė Dainius Razauskas, LK, 2014, Nr. 2, p. 35–45), „Pasaka“ (vertė Ignas Šlajus, LK, 2016, Nr. 1, p. 25–39); apie jį ir jo darbus rašyta – Igno Šlajaus „Džozefas Kempbelas ir Lietuva“ (LK, 2016, Nr. 1, p. 19–24). Siūlome dar kelis puslapius įdomių, esminių šio išskilaus žmogaus minčių apie religiją ir mitologiją.

■ METAFORA – MITO GIMTOJI KALBA

Mitologijos gyvybingumo šaltinis – jos simbolių metaforiškoji galia, nuo kurios ji yra visiškai priklausoma. Simboliai – daugiau nei vien proto sąvokos, jų vidinė prigimtis tokia, kad jie išties įgalina dalyvauti transcendencijos apsireiškimė. Metaforos galia simbolis geba ne tik perteikti begalybės idėją, bet ir suteikti savotišką pačios begalybės apraišką. Žinoma, turime atminti, kad vienam istoriniam laikotarpiui priklausančios metaforos ir jų įkrauti simboliai gali nieko nebesakyti gerokai vėliau gyvenančiam žmogui, kurio sąmonę yra suformavusios visai kitokios patirtys.

Nors laikai ir aplinkybės keičiasi drastiškai, vis dėlto tasai subjektas, kuris iš amžiaus į amžių yra istoriškai sąlygojamas, – tasai sudėtingas psichosomatinis organizmas, vadinamas žmogumi, – lieka tas pats. Tai, ką Adolfas Bastianas apibūdino kaip elementarias idėjas, o Karlas Gustavas Jungas pavadino kolektyvinės užsąmonės archetipais, yra tam tikros iš žmogaus biologijos kylančios motyvuojančios galios ir jų mitologiniai atitikmenys, kurie, nors nuolat tampa apvilkti kintančių istorinių bei kultūrinių laikotarpių metaforomis, patys išlieka nepakitę.

Metaforos užduotis ir yra prabilti į šiuos gilius žmogiškosios esybės klodus, kai jie staiga iškyla šiuolaikiniame kontekste. Užtat sparčiai auga tiek socialinis, tiek dvasinis naujosios mitologijos poreikis, nes senosios metaforos, kaip nekaltas prasidėjimas ar pažadėtoji žemė, klaidingai išaiškintos kaip istoriniai faktai, prarado gyvybingumą ir sustabarėjo. Ši naujoji mitologija jau nujaučiama, neišvengiama kaip mylimosios bučinys, kurio lyg miegantis karalaitis laukia mūsų nuščiuvęs protas, kad būtų prižadintas naujų metaforų simbolikos. Jos būtina rasis iš šiuolaikinio gyvenimo, šiuolaikinės minties ir šiuolaikinės patirties ir kaip savita kalba, paliečianti giliausius

sąmonės klodus, prabilis į mus atgaivą teikiančią mitologiją.

Menininkams tenka iššūkis, kiekvienam pagal jo amatą ir sugebėjimus, nukalti naujus mitinius įvaizdžius. Kitaip tariant, šiuolaikinėmis metaforomis, kurios įgalina mus patirti transcendentinę, begalinę ir neišsemiamą būties esmę, mus aprūpina menas. Meno teikiamos metaforos sudaro simbolius, per kuriuos mums suspin-di tikrovė – tokia, kokia ji yra, užuot įrodinėjus, kokia ji turėtų būti. Per juos ji atsiskleidžia tokia, kokia yra iš tikrųjų.

Mitologiją galima suprasti kaip atitinkamas sąmonės būsenas išreiškiančių metaforiškų vaizdinių sistemą. Sąmonės būsenos iš esmės nepriklauso jokiai vietai ir jokiam istoriniam laikotarpiui, nors patys vaizdiniai iš pažiūros ir atrodo lokalizuojami. Tiek mitologija, tiek metafizika savo metaforų kalba iš tikrųjų kalba ne apie kažkokius kitus pasaulius bei dievus, bet veikiau mena ją išgirdusio asmens vidinius lygmenis bei vidines būtybes. Metaforos tik iš pažiūros kalba apie išorinį laiką ir erdvės pasaulį. Tikroji jų vieta yra vidinis dvasinis gyvenimas. Dievo Karalystė tavyje.

Kaip jau ne kartą esame užsiminę, pagrindinė problema, kad šios metaforos, kurios iš tikrųjų byloja apie tai, apie ką niekaip kitaip neįmanoma kalbėti, yra perskaitomos pažodžiui, tarsi jomis būtų nusakomi apčiuopiami faktai bei istoriniai įvykiai. Denotatas, t. y. nuoroda į laiką ir vietą – konkretus Nekaltas Prasidėjimas, konkreti pasaulio pabaiga – suvokiamas kaip tiesioginis pranešimas, o jo konotacija – turtinga metaforos dvasinė prasmė – visiškai ignoruojama. Vietoj gyvo dvasinio branduolio mums telieka vien atskiras „etninis“ metaforos atvejis, vien jos istorinis apvalkalas.

Taigi, populiarai samprata neišvengiamai susitelkia į vietinės religijos ritualus bei padavimus,

o simbolio prasmė redukuojama į konkrečius atskiros socialinės ar politinės sistemos tikslus. Kai metaforų kalba šitaip klaidingai suprantama, ir jos paviršinis luobas užkietėja, ji besukelia vien su laiku ir vieta tesusietas asociacijas, o jos bylojama dvasinė žinia gerokai išblunka, jei išvis nėra įskaitoma.

Mane visuomet didžiai stebino tai, kad profesionali žydų, krikščionių ir islamo mitologijos egzegezė pabrėžia būtent denotatą, o ne metaforiškąsias įvaizdžių konotacijas, kurios sudaro jos gyvastį. Kaip ką tik buvau užsiminęs, Nekaltas Prasadėjimas tapo pristatomas kaip istorinis faktas, paverstas tikėjimo dalyku, dėl kurio teologai jau šimtus metų ginčijasi, kartais su liūdnomis bei pražūtingomis pasekmėmis. O juk ši „elementarų“ gamtišką nekaltą prasadėjimo įvaizdį pasitelkia esmiškai visos pasaulio mitologijos, tik perteikia juo visai ne istorinį, o dvasinį įvykį. Mano įsitikinimu, tas pat pasakytina ir apie pažadėtosios žemės metaforą, kurios denotatas tėra geografinis žemės plotelis, užsimotas užimti jėga. Tuo tarpu jos konotacija, taigi tikroji jos prasmė, mena ypatingą dvasinę sritį žmogaus širdyje, kurion įžengti galima tik per kontempliaciją.

Kol atsisakoma suprasti metaforiškąją simbolio prasmę ir neleidžiama jai prabilti savaimingu jos pačios būdu, į vidines mūsų sąmonės gelmes, nė per žingsnį neįmanoma priartėti prie supratimo, kaip veikia mitai. Šis nepalaujamas nesusipratimas dėl metaforos prigimties bei funkcijų yra viena iš didžiausių kliūčių – neretai ją ant mūsų kelio užverčia institucinės religijos, trumparegiškai įsikibusios istorinių laiko ir vietos, tik trukdančių mums patirti tikrąjį slėpinį.

SIMBOLIKA IR DVASINĖ PATIRTIS

Mistinės tradicijos atžvilgiu pasaulis yra pasidalijęs į dvi dideles dalis: viena – į vakarus nuo Irano, apimanti Artimuosius Rytus ir Europą; kita – į rytus nuo Irano, apimanti Indiją ir Tolimuosius Rytus.

Atsigręžkime į Vakarus. Visos mūsų religijos yra kilusios iš Levanto, taigi veikia iš Artimųjų Rytų nei Europos. Zoroastrizmas, judaizmas, krikščionybė ir islamas vadinamos didžiosiomis pasaulio religijomis. Visose jose pasaulis yra Dievo sukurtas, Dievas ir pasaulis – ne tas pat. Tad mūsų tradicijoje tarp Kūrėjo ir kūrinio yra esminis ontologinis skirtumas.

Tai veda prie visiškai kitokios psichikos ir religijos struktūros nei tose religijose, kuriose šio skirtumo nedaroma. Vakarų religijų tikslas nėra

įsisąmoninti tapatumą su transcendencija. Jų tikslas yra sueiti į santykį tarp žmogaus ir Dievo, tarp kurių nėra jokio tapatumo. Levantui, taigi Artimiesiems Rytams, iš kurių kilo mūsų religijos, būdinga nuostata – žmogaus nuolankumas prieš galią, manomą esant Dievą.

Vakarų tradicijoje dievybė nėra tavyje. Atsigręžęs vidun, tu terasi žmogaus sielą, o tos sielos santykis su savo Kūrėju gali būti teisingas arba neteisingas. Visa didžioji biblinė tradicija mums teigia, kad prigimtis yra sugedusi ir kad yra įvykęs nuopuolis, arba Pirmoji nuodėmė, kad ir kaip ją vadinsime. Čia visa nuodėmės samprata: tu turi prievolę Dievui – paklusti tam tikram įstatymui, kurį manai Jį tau davus.

Kaip šioje tradicijoje sueinama į santykį su Dievu? Jį nustato institucija. Tai galime pavadinti pirmuoju mitiniu skilimu, atskėlusiu žmogų nuo dievybės. Su dievybe žmogus nuo šiol gali susisiekti tik per socialinį institutą. Antai žydų tradicijoje Dievas su savo tauta yra sudaręs sandorą, kuri tą santykį ir nustatė.

Krikščionybės tradicijoje branduolys yra Kristus, nes jis yra tikrasis Dievas ir tikrasis Žmogus. Ši skirtingų prigimčių jungtis laikoma slėpinium. Tačiau Rytuose tai joks slėpinys, nes kiekvienas iš mūsų suvokiamas esąs ne kas kita kaip Dievo dalelė.

Visa mūsų vakarietiškoji religinė kultūra pavesta šių socialinių grupių valiai ir priklauso nuo visokių Biblija ir Bažnyčios dogmomis paremtų jų teiginių, nors šiuolaikiniai istorijos bei gamtos mokslai seniai juos yra paneigę. Dėl tokios susidariusios padėties mes visiškai praradome dieviškumo pajautą. Mes buvome pavesti hierarchinei socialinei institucijai, kuri turėjo valią teigti ką panorėjusi. Bet štai jos teiginiai pakibo ore. Iš čia susvetimėjimas – jausmas, kad esi svetimas tai religinei institucijai, per kurią tik ir galėjai sueiti į santykį su Dievu.

Tavo asmenišką dvasinį patyrimą nebe paremia šios institucijos Dievo. Prasiveria praraja, ir žmogus praranda savo būtiškąjį pagrindą. Užtat pirmiausia mistikos užduotis – suteikti pagrindą atskiro asmens patirčiai.

DVI DIEVO SAMPRATOS

Immanuelio Kanto „Grynojo proto kritika“ suteikia mums pagrindą nenusakomai dievybės esmei nutuokti. I. Kantas atkreipė dėmesį į tai, kad visas mūsų patyrimas reiškiasi erdvėje ir laike. Mes esame atskiri, nes tarp mūsų yra mus skirianti erdvė. Erdvė ir laikas yra giliausi žmogiškąją būti

apibrėžiantys veiksniai. Mes negalime nieko patirti kitaip nei erdvėje ir laike. I. Kantas pavadino tai transcendentaline estetika, tai yra pamatine žmogiškojo suvokimo ypatybe. Indijoje tai vadinama maja (*māyā*). Tai erdvės ir laiko ekranas, kuriame tai, kas neišreikšta, pavirsta šiuo margu pasauliu¹.

Mąstant, kas gi iš tikrųjų vyksta patiriant erdvės ir laiko pavidalus, neišvengiamai pasitelkiama mąstymo gramatika, jos absoliutinės kategorijos: būtis ir nebūtis. Ar Dievas yra? Kad ir kokias reikšmes įgautų žodis „Dievas“, šia prasme jis nebereiškia nieko. Dievas nėra faktas. Faktas – tai objektas erdvėje ir laike, kuris nors iš pasaulio sapno pavidalų. Dievas – ne sapnas. Dievas – ne faktas. Dievo sąvoka iš tikrųjų mena kažką daugiau nei bet kas, kas gali būti patirta ir įvardyta. Tačiau žmonės galvoja apie savo Dievą kaip jausmus turinčią būtybę, panašią į mus, kuri šią tautą pamėgo labiau už aną ir nustatė jai tam tikras elgesio taisykles. Iš to, kurį galėtume pavadinti ne-faktu, Mozė nemažai visa ko sužinojo. Bent jau žydų ir krikščionių tradicijoje Dievas tad suprantamas kaip tam tikras apibrėžtas reiškinys.

Bene visose kitose tradicijose dievai tėra to visiškai apibrėžimui nepasiduodančio Veiksniu apraiškos, tarpininkai ar įsivaizduojami įgaliojiniai. Jie nėra pats galios šaltinis, o tik jos tarpininkai. Tarkime taip: ar dievas – pats šaltinis, ar tik būdas, kuriuo žmogus nusako pasaulį laikančią galią? Mūsų tradicijoje Dievas yra vyriškos lyties. Tačiau lyties skyrimas įmanomas tik erdvėje ir laike, dualizmo valdose. Jeigu Dievas yra aukščiau bet kokio dualizmo, vadinasi, negalima sakyti, kad Dievas yra „jis“. Negalima sakyti ir kad dievas yra „ji“. Negalima netgi pasakyti, kad Dievas yra „tai“.

Štai kodėl dzeno meistrai nuolat panaikina bet kokį teiginį, iškart pabrėždami jo priešybę. *Tai* ne kažkoks daiktas. *Tai* nėra „tai“. Daugiausia, ką galime, tai nurodyti į *tai* metaforomis. Iš čia visos metaforų nuorodos, visos užuominos šiapus užmatomo akiračio, vos tepraveriančios erdvėje ir laike didžiosios transcendentinės galybės slėpinį².

Turėtume tapti skaidrūs transcendencijai. Bet pagal mūsų gyvenimo supratimą – dėl ko, mūsų supratimu, verta gyventi – mes esame visiškai nusigręžę į reiškinius, į mums pažįstamus pavidalus.

1 Daugiau apie I. Kanto apriorinių suvokimo formų sampratą ir filosofinę majos sąvoką žr. autoriaus knygoje (Campbell 1962: 13, 177, 184, 237, 254, 335–336).

2 Apie tai plačiau žr. autoriaus knygoje (Campbell 1986).

Laikydami šiuos pavidalus daiktais savyje ir susisaistę su išorine regimybe, nei mes patys galime būti skaidrūs transcendencijai, nei leidžiame tokiais būti tiems pavidalams. Sakoma, kad psichiatrijos tikslas – sąmonės struktūrą, valdančią mūsų gyvenimą, priderinti prie tos galios, kuri kyla iš mums ne visai suprantamo, nenustatyto šaltinio. Tuo būdu mes tampame skaidrūs transcendencijai. Kaip lango stiklas, pro kurį arba trykšta šviesa, arba jis gali būti visiškai užtrauktas.

Bet ir pats dievas turėtų būti atitinkamai skaidrus transcendencijai. Jahvė, ištaręs „Aš esu Dievas“, visiškai panaikina tokią galimybę. O kai tavo Dievas skaidrus transcendencijai, tai toks esi ir tu. Kai dievas atsiveria transcendencijai, tu tampi viena su tuo, ką vadini Dievu. Šitaip dievo vaizdinys įveda tave į tavo paties transcendenciją. Tai gali būti ne visai lengva suvokti. Bet kai tavo dievas užsidaro ir sako: „Aš esu Dievas“, jis kartu uždaro ir tave, nes tai reiškia, kad ir tu tsi vien faktas. Visas santykis šiuo atveju tėra tarp tavęs ir fakto, kuris šiaip jau yra ne-faktas.

Štai kodėl norint perprasti religijos kalbą, kuri yra metaforiška, būtina nuolat skirti denotatą, t. y. konkretų faktą, nuo konotacijos, t. y. transcendentinės reikšmės.

Panagrinėkime kai kuriuos pažįstamus religinius vaizdinius. Viena iš didžiųjų temų tiek judaizme, tiek krikščionybėje yra pasaulio pabaiga. Ką reiškia pasaulio pabaiga? Denotatas – tai būsianti baisi kosminė katastrofa, ir fizinis pasaulis liausis egzistavęs. Toks yra denotatas. O kokios pasaulio pabaigos konotacijos? Morkaus evangelijoje, 13-ame skyriuje, Jėzus kalba apie pasaulio pabaigą. Jis apibūdina ją kaip baisiausią laiką, kai žemę praris ugnis ir siera. Jis sako: „Tuo metu geriau nebūti gyvam.“³ Dar jis sako (30): „<...> Nepraeis nė ši karta, kol visa tai įvyks.“ Tačiau „visa tai“ iki šiol taip ir neįvyko. O Bažnyčia, – kuri viską interpretuoja konkrečiai, pranešimo turiniu laikydama denotatą, bet ne konotacijas, – sako: ne, tai neįvyko, bet tikrai įvyks, nes sakydamas „karta“ Jėzus turėjęs omenyje visos žmonijos kartą.

O štai Evangelijoje pagal Tomą, priklausančioje XX a. viduryje atrastiems seniesiems gnostiniams tekstams, Jėzus sako: „Karalystė neatėis, kol laukiate. Tėvo Karalystė plyti žemėje,

3 [Tiksliai tokio sakinio Morkaus evangelijos 13-ame skyriuje nėra, bet jis atitinka bendrą skyriaus dvasią. – *Laužtiniuose skliaustuose vertėjo pastabos.*]

o žmonės nemato jos.“⁴ Nematydami jos, mes gyvename pasaulyje taip, tarsi tai nebūtų Karalystė. Išvysti Karalystę – štai šio pasaulio pabaiga. Konotacija transcendentiška denotatui. Pasakymo „pasaulio pabaiga“ negalima interpretuoti konkrečiai. Jėzus vartojo tokį patį vaizdinių žodyną kaip Rytų guru. Iškiliausiose jų mokymų vietose jie kalba taip, tarsi kalbėtų apie save – kitaip tariant, mintyse susitapatinę su ta sąmonės būseną, kuri tuomet per juos byloja.

Užtat kai Jėzus sako „Aš esu viskas“⁵, jis turi omenyje „Aš esu susitapatinęs su visa.“ Štai ką jis turi omenyje, Evangelijoje pagal Tomą sakydamas: „Perskelkite pliauską: aš esu ten.“ Čia kalbama ne apie tą, kuris tai pasakė, ne apie fizinį kūną – čia kalbama apie tai, kas jis iš tikrųjų yra, ir kas iš tikrųjų esi tu. *Tat tu esi*.

Jokioje ortodoksinėje biblinėje tradicijoje žmogus negali susitapatinti su Dievu. Jėzus susitapatino su Dievu būtent šia prasme. Tačiau Dievas yra metafora, ir jis pats yra metafora tam, kas mes visi esame. Tomo evangelijoje jis sako: „Kuris atsigers iš mano lūpų, bus kaip aš, o aš taip pat tapsiu juo...“⁶ Ne tas „aš“, kuris fiziškai stovi priešais ir kalba savo mokiniams. Tai „aš“ iš kito matmens, iš kurio jis byloja: „Perskelkite pliauską: aš esu ten; pakelkite akmenį, ir ten jūs rasite mane.“⁷ Ir, žinoma: „Dangaus karalystė yra jumyse. Jeigu ji būtų viršuje, paukščiai ten būtų pirma jūsų. Jeigu ji būtų apačioje, žuvis ten būtų pirma jūsų. Dangaus karalystė yra jumyse.“⁸ Kas yra dangus ir kas yra danguje? Danguje yra Dievas. Kur yra Dievas? Jumyse.

Tokia ir dzenbudizmo prasmė. Turi rasti tai savyje. Tai esi tu: *Tat tvam asi* „Tat tu esi“. Ši

4 [Laisvai persakyta Evangelijos pagal Tomą 113 pastraipa, kuri tiksliai skamba taip: „Jo mokiniai tarė jam: Kokią dieną ateis karalystė? (Jėzus tarė): Ji neateis, kol laukiate. Nepasakys: Štai jinai čia. Arba: štai jinai ten; tačiau Tėvo karalystė plyti žemėje, o žmonės nemato jos“ (*Filosofijos istorijos chrestomatija* 1980: 67 [toliau – FICH II]).

5 [Šis ir tolesnis pasakymas iš Evangelijos pagal Tomą 77 (FICH II: 64).] Plačiau Evangelijos pagal Tomą kilmės klausimu žr. autoriaus knygą (Campbel 1964: 363).

6 [Evangelija pagal Tomą 108 (FICH II, p. 67)].

7 [Evangelija pagal Tomą 77 (FICH II: 64).]

8 [Evangelija pagal Tomą 3: „Jėzus tarė: Jei vadovai jums sakys, kad štai karalystė yra danguje, tuomet dangaus paukščiai pralenks jus; jeigu sakys jums, kad jinai yra mariose, tuomet žuvis pralenks jus. Tačiau karalystė yra jumyse ir šalia jūsų. Kai pažinsite save, tuomet ir jūs būsite pažinti ir žinosite, jog esate gyvojo Tėvo sūnūs. O jei nepažinsite savęs, tuomet jūs esate varge ir jūs patys esate vargas.“ (FICH II, p. 57)].

žinia, pasiekusi mus iš Indijos, įelektrina. Deja, bažnyčiose ji nėra skelbiama.

Kada tik atsiverčiu, viena ar kita proga, kokio nors žydų ir krikščionių tradicijos mistikų rinkinio vertimą, denotatas vis pateikiamas kaip konotacija. Jėzaus apmąstymas čia yra garbinimas. Tai ne mistika. Apmąstomi konkretūs dalykai – Jėzaus mirtis ir prisikėlimas.

Daugiau apie tuos dalykus šitaip mąstyti nebeįmanoma. Jėzus miršta, prisikelia ir jo kūnas paimamas į dangų. Jo motinai Marijai po kelių mėnesių ar savaitių, o gal metų, nutinka tas pat. Tai vadinama Švenčiausiosios Mergelės Marijos Užmigimu: ji ne numirė taip, kaip mirštame mes, bet buvo paimta į dangų. Tai Švenčiausiosios Mergelės Marijos Dangun Paėmimas. Tačiau pabrėžiant kūniškumą, simbolis tik nuvertinamas, nes šitaip jis interpretuojamas kaip konkretus faktas.

Todėl aš ir pavadinau vieną savo knygą „Išorinės erdvės vidiniai mastai“ (*The Inner Reaches of Outer Space*). Tai, kas vaizduojama tarsi nutikus išoriniame pasaulyje, iš tikrųjų skirta sužadinti konotacijoms apie tai, kas turi įvykti vidiniame pasaulyje. Dangus, į kurį tariamai fiziškai buvo paimti Jėzaus ir Marijos kūnai, iš tikrųjų yra tas pats, į kurį tu patenki, įžengdamas į save. O tai ta vieta – toliau kalbant išorinio pasaulio terminais, – iš kurios tu esi atėjęs. Ir kurioje tebesi. Kurioje iš tikrųjų esi.

Pamatinis, paprastas ir didis mistinis patyrimas nutinka tada, kai įvyksta susitapatinimas su sąmone, o ne su sąmonės nešėju. Kūnas – tai tik sąmonės nešėjas.

Štai kelios elektrinės lemputės kambaryje. Gali pasakyti daugiskaita: „Šviesos įjungtos“. Bet gali pasakyti ir vienaskaita: „Šviesa įjungta“. Dviem būdais pasakoma visiškai tas pat. Tik pirmuoju atveju pabrėžiamas šviesos nešėjas: „Šviesos – t. y. lemputės – įjungtos“. Antruoju atveju – tai, apie ką galų gale iš tikrųjų ir kalbama: šviesa.

Japonai tokius du atvejus įvardija dviem labai paprastomis sąvokomis. Viena – tai atskirybės, kita – bendrybė. Ir dar yra puikus trumpas priežodis: „Atskirybės, bendrybė – jokių kliūčių!“ „Jokių kliūčių“ reiškia, kad tai tas pat.

Jeigu perdega lemputė, ir atėjęs namo valdytojas pamato, kad ji nebedega, jis nesako: „Kaip gaila! O juk tai buvo visų lempučių lemputė!“ Jis tiesiog išsuka ją ir išmeta, tada įsuka kitą. Kas svarbiau – šviesa ar lemputė? Ką mums spinduliuoja visos lemputės? Jos tėra šviesos nešėjos, o prisiminus tai, apie ką iš tikrųjų byloja ši metafora, – sąmonės nešėjos.

Tad su kuo mes galiausiai tapatinamės? Su lempute ar su sąmone? Taip, jeigu ne lempute, sąmonės nebūtų. Bet juk būtent sąmonė čia yra esmė. Susitapatinus su sąmone, kūnas savaime atkrinta. Tau nieko nebegali nutikti. Gali būti dėkingas savo kūnui ir net mylėti jį už tai, kad atnešė tave prie šito suvokimo, bet jis tėra nešėjas.

Tuomet supranti, kad tai, kas negimė, nemirs, tai tik apsisireiškė per šį kūną, ir tai yra tas pat, kas reiškiasi per kitų žmonių kūnus. Tai širdies nubudimas, nubudusi atjauta – vokiškai *Mitleid*. Tai suvokus santykiai su žmonėmis iš jausmų (*passion*) virsta atjauta (*compassion*). Santykiai su žmonėmis nebėra tik bandymas pasisavinti ir kova – nuo šiol tai tapatinimasis. Tapatindamasis, žinoma, irgi gali kovoti, bet jau visai kitaip, ne kaip negailestingas žvėris.

Tai, apie ką kalbame, yra daugiau nei rūpinimasis vien išlikimu. Nubudus atjautai, atsiveria žmogiškoji mūsų bendravimo kokybė, tiek su saviškiais, tiek su svetimais.

Džeinė Gudol savo darbe apie šimpanzes aprašo nutikimą, kai nedidelę jos šimpanzių draugiją ištiko vaikų stablīgė. Mirė ne tik jaunikliai, bet ir suaugusios beždžionės. Mažajai bendruomenei tai buvo katastrofa. Vieną iš vyresniųjų šimpanzių liga baisiai suluošino.

Džeinė Gudol, žinoma, jautė tuos pačius jausmus, kuriuos jaučia daugelis dirbančių su gyvūnais, būtent, kad gyvūnai iš tikrųjų yra dorėsniai, geresni ir kilnesni už žmones. Tą pačią nuostatą aptinkame Džono Lilio darbe apie delfinus.

Tačiau Dž. Gudol pastebėjo, kad toji ligos suluošintoji beždžionė, užuot sužadinsi savo gentainiams atjautą, sukėlė jiems atmetimą – jie liovėsi su ja bendravę ir visiškai ją atstūmė. Tai perskaitęs supratau, kad atjauta – tai žmogaus ypatybė, anaip tol savaime nebūdinga visiems gyvūnams.

Žinoma, ir mes negalime pasigirti nepajuntantys pasibjaurėjimo smarkiai suluošintu žmogumi, bent jau iš pradžių. Mums irgi nesinori prie jo artintis. Norint su juo elgtis žmogiškai, mums tenka savo atjautą pažadinti.

Prisiminkime Nukryžiuotąjį ir Bažnyčiai iškylančius sunkumus, bandant paaiškinti, kodėl gi jis buvo nukryžiuotas. Atpirkimo teorija teigia Dievą Tėvą buvus taip įžeistą Adomo ir Ievos nepaklusnumo, kad jų nusižengimas turėjęs būti atpirktas. Tačiau įžeidimas buvęs toks didelis, kad paprastas žmogus nebegalėjęs jo atpirkti, tad pats Dievo Sūnus tapęs žmogumi, kad sumokėtų už atpirkimą deramą kainą.

Popiežius Leonas Didysis atpirkimą buvo išaiškinęs štai kaip. Nupuolęs žmogus atsidadė

velnio valdžioje. Velnias buvo paėmęs žmogų savo valion, tad žmogus turėjo būti išpirktas – kaip, tarkime, turėtumėte išpirkti lombarde įkeistą daiktą, norėdami jį atgauti. Žmogų išpirko Jėzus, atidavęs už jį save. Tačiau Jėzaus velnias savo valdžion paimti negalėjo, tad galiausiai jis buvo apgautas lygiai taip pat, kaip prieš tai buvo suvedžiojęs ir apgavęs žmogų.

Kaip reagavo žmonės, kuriems apaštalas Paulius visa tai pasakojo? Jis nuėjo į Atėnus ir ten buvo išjuoktas. Nuėjo į Jeruzalę ir buvo apmėytas akmenimis, netgi turėjo prašyti romėnų kariuvių pagalbos. Bet nuėjus į Korintą, pagarsėjęs pirklių miestą, pinigines operacijas išmanantys klausytojai iškart jį suprato. Nuodėmės, kaltės ir atpirkimo slėpinys nebuvo sumenkintas, bet tapo suprantamas, nes buvo išreikštas piniginių operacijų metaforomis.

O štai Abeliaras kalbėjo visai kitaip. Jis juk buvo vienuolis, išgyvenęs tragišką meilę savo jaunai mokinei Eloizai. Jis plėtojo mintį, kad ant kryžiaus kenčiantis Kristus išreiškia tą gyvenimo ypatybę, kuri turi sukelti mums atjautą.

Šis slėpinys yra ir viena iš Gralio legendų temų apie bjauriai suluošintą karalių. Nevaisingoji žemė – tai suluošintų žmonių šalis. Žmonių, gyvenančių neautentiškus, sužalotus gyvenimus, žmonių, kurie niekuomet taip ir nerado esminio gyvybės šaltinio, todėl vargsta šioje neišbrendamo žlugimo šalyje. Tokia yra ši nevaisingoji žemė, ryškus Gralio taurės legendų kraštovaizdžio dėmuo.

Kaip šią nevaisingąją žemę atgaivinti? Karalius suluošintas, todėl jo šalyje, kurios gyvenytojai irgi luošai, žmonės liovėsi augę. Karaliaus luošumas simbolizuoja visuomenės būklę. Tomas Sternsas Eliotas poemoje „Bevaisė žemė“ (*The Wasteland*)⁹ piešia, kaip jis supranta atitinkamą būklę mūsų visuomenėje.

XIII amžiuje santuoka buvo visuomenės prižiūrima, todėl žmonės buvo priversti gyventi su nemylimais sutuoktiniais. Tai lėmė neautentiškus santykius. Galėtume paklausti, o kas gi yra autentiška santuoka. Tai slėpinys, kuriame du kūnai tampa vienu, – ne sandoris, kuriuo dvi banko sąskaitos suliejamos į vieną.

Toje nevaisingoje žemėje būta ir oficialias tarnybas einančių žmonių, nors jie buvo to neverti ir juolab negyveno širdimi. Jie buvo nuo jos visiškai atskilę. Kalbu apie savotišką šizofreniją, padėtį, kai žmonės tarsi skilę perpus. Šios

9 (Eliot 1963).

skilusios sielos neria į tamsią kasdienybės jūrą, apie kurią ničnieko nenusimano, ir krūpčioja, gąsdinamos demonų. Galima net būtų išvesti tokią teologinę formulę, kaip perspėjimą: kadangi dievybė – tai įsmeinta dvasinė galia, tai dievai, nesulaukę pripažinimo, virsta demonais ir pasidaro išties grėsmingi. Mes ilgai buvome praradę ryšį su jais: jie beldėsi į mus, bet mes negirdėjome, o jei ir išgirdome, tai nepaisėme jų. O kai galų gale jie prasiveržia, mes atsiduriame tikrame pragare.

Mitai randasi iš giliausių vidinio pasaulio tyrimų. Iš mitų išauga ištisos kultūros. Kad ir tasai didis mitas, iš kurio išsirutuliojo visa viduramžių civilizacija. Tas didis mitas – tai nuopuolis ir atpirkimas, žmogaus nuopuolis ir žmogaus atpirkimas. Nesakau, kad jis nesiremia faktais, sakau tik, kad nepriklausomai nuo to, remiasi jis faktais ar ne, psichologiškai jis veikia kaip mitas. Ištisa viduramžių kultūra kaip reiškinys susiformavo tam, kad neštų pasauliui šią atpirkimo žinią ir malonę. Tačiau mitas tapo prikaustytas prie faktų, o suabejojus jų istoriškumu ir atmetus tuos ritualus, kuriais mitas buvo aktualizuojamas, žlugo ištisa civilizacija, viduramžių civilizacija, ir radosi nauja civilizacija, kurią įkvėpė naujos svajonės, nauji vaizdiniai, tikėjimai ir naujo išsipildymo viltys.

Mitai, kaip ir sapnai, yra vaizduotės kūriniai. Sapnai būna dviejų lygių. Vienas – tai paprasti asmeniniai sapnai, kai sapnuojantysis dalyvauja įvykiuose, atspindinčiuose vien jo asmenines problemas, jo gyvenimo konfliktus tarp norų ir baimių, tarp spiriančių troškimų ir dorovinių draudimų bei panašių dalykų, kuriais įprastai užsiima froidiškoji psichoanalizė. Bet yra dar vienas sapnų lygmuo, kurį galima laikyti regėjimų lygmeniu, kai žmogus peržengia vien asmenišką akiratį ir stoja akistaton su didžiaisiais būties klausimais, apie kuriuos simboliškai kalba visi mitai.

Pavyzdžiui, ištikus nelaimėi, susidūrus su didele neganda, kas tuomet palaiko tave ir padeda išgyventi? Ar yra kam palaikyti tave ir padėti tau išgyventi? O gal kaip tik tai, ką laikei savo atrama, dabar išsprūdo iš po kojų? Tai ir yra tavojo mito, tavo gyvenimą lemiančio mito, išbandymas.

KAIP SUVOKTI DIEVO SLĖPINĮ

Gera veikianti mitologija tradicinėje civilizacijoje, kaip jau esu pažymėjęs kitur, iš esmės atlieka keturias pamatines funkcijas, iš kurių pirmąją esu pavadinęs mistine funkcija. Ji žmoguje sužadina ir palaiko didybės ir dėkingumo jausmą tam, kas yra ir visuomet liks būties slėpinys, visatos ir žmogaus visatoje slėpinys. Tai, kas iškyla

prieš akis, kai akys iš tikrųjų atsiveria tikrovei, yra stebuklas, nors tai nėra lengva pripažinti. Šimtus, tūkstančius, milijonus ir šimtus milijonų metų prieš atsiveriant akims, prieš išvystant, kas iš tikrųjų čia dedasi, žemėje jau tarpo gyvybė. Bet kai atsivėrė akys, ką gi jos išvydo? Jos išvydo vienas kitą ryjančius gyvus padarus – gyvybė gyvą gyvybę. Visų ankstyvųjų mitologijų užduotis tad buvo išmokyti žmogų pripažinti tai ir dalyvauti tame.

Pagrindinis metodologinis principas, kurio būtina laikytis interpretuojant mitologiją psichologiškai, teigia, jog tai, kas mitologijoje yra „anas pasaulis“, psichologiškai turi būti suprantama kaip vidinis pasaulis („Dangaus karalystė yra jummyse“), o tai, kas pasakojama apie ateitį, vyksta dabar. Kartą per anglikonų vestuvių apeigas išgirdau pastorių mokant jaunavedžių porą gyventi taip, kad pelnytų atpildą kitame, amžinajame gyvenime. Na taip, – pagalvojau, – tik ne visai tiksliai pasakyta. Iš tikrųjų jis turėjo pasakyti: „Gyvenkite santuokoje taip, kad joje patirtumėte amžinąjį gyvenimą“. Amžinybė yra ne ateityje ir ne praeityje, ji dabar. Ji išvis nelaikės prigimties. Iš tikrųjų amžinybė yra „dabar ir visados“. Tai tokia sąmonės būseną, ar veikiau sąmonės matmuo, kurį tegalima aptikti ir patirti viduje, o jį aptikus – joti juo per gyvenimą, per visą tau skirtą laiką. O pažinti šį antasmenišką, antistorišką savo būties matmenį ir patirti jį gyvenime padeda mitiniai archetipai, tie visoms mitologijoms pažįstami amžinieji simboliai, kurie visuomet teikė žmogui gyvenime atramą ir pavyzdį.

Vienas iš įdomiausių dalykų, kalbant apie Bibliją, yra tai, kad visos svarbiausios Senojo Testamento temos šiuolaikinių mokslininkų buvo aptiktos ankstesniame Šumerio-Babilono kultūriname komplekse: žalčio pavidalo dievybė, medis nemirtingumo sode, žmogaus sukūrimas iš molio, tvanas ir daugelis kitų. Tačiau štai kas nutiko: mitai, kurie pradžioje sukosi aplink deivę kaip pirminį šaltinį, dabar sukasi aplink dievą!

Šis pasikeitimas didžiai reikšmingas ir yra vienas labiausiai gluminančių mūsų tradicijos bruožų. Simboliai kreipiasi tiesiai į psichę. Žmogus spontaniškai suvokia, ką jie sako, net jeigu jų pateikėjas kalbėtų ir juos aiškintų kita kalba. Jis sako: „Šis pasakojimas – apie Tėvą.“ Bet širdis nesutinka: „Ne – apie Motiną.“ Visi mūsiškės religijos simboliai kalba mums dviguba kalba. Netgi šv. Tomas savo „Sumoje prieš pagonis“ (I.5) sako: „Tik tuomet mes išties pažįstame Dievą, kai suvokiame, kad Jis yra nepalyginamai aukščiau visko, ką tik žmogus gali apie jį pagalvoti.“ Betgi

apie tą, kuris toli pranoksta bet kokias žmogaus mintis, nederėtų galvoti kaip apie vyrą ar moterį. O mūsiškėje tradicijoje problema yra netgi paąstrinta, nes Dievas ne tik įsivaizduojamas esąs vyras – jis dargi neturi žmonos, tad mums nelieka jokios galimybės nė pamanyti apie dievybę kaip pranokstančią lytines priešybes ir jas apimančią. Šitoks dievybės įvaizdis psichologiškai bei socialiai yra labai reikšmingas. Kaip dabar jau žinome, šis pabrėžtinai vienpusis Dievo slėpinio įvaizdis buvo pramanytas kaip tik tam, kad paremtų užkariautojų patriarchalinę viršenybę prieš jų matriarchalines aukas.

Kitas dalykas, kad tai, kas išvis nėra *tai*, nes pranoksta bet kokias kategorijas, yra pati žmogaus esybės *esmė*. Tai imanentiška – tai yra čia ir dabar, laikrodyje, kurį segiu, popieriaus lape, kuriame rašau. Paimk bet ką, apibrėžk ratu, ir šit prieš tave *tai*, visu savo slėpiniu. Nebūtina rodytis, neva žinai, kas tai, nes iš tikrųjų tu nežinai. Tačiau taviškio rankinio laikrodžio būties slėpinys bus lygus visos visatos būties slėpiniui, tavo paties – irgi. Viskas – bet koks pagaly, akmuo, augalas, gyvūnas, žmogus – šitaip gali būti padėta į slėpinio rato vidurį, išvysta nuostabos žvilgsniu ir taip paversta tobula meditacijos priemone.

Jau VIII a. pr. Kr. „Čandogja upanišadoje“ buvo ištarti tokios meditacijos svarbiausi žodžiai: *tat tvam asi* „tat tu esi“, kitaip tariant – „tu pats esi Tai!“ Hinduizmo, budizmo aukščiausias tikslas kaip tik ir yra vienaip ar kitaip leisti žmogui patirti, kad jis pats yra *tapatus* šiam slėpiniui, šiam aukščiausiam visos būties slėpiniui. „Tat tu esi!“ Tik, žinoma, ne tas „tu“, kurį taip puoselėji, brangindamas labiau už visus kitus.

Vienas iš būdų giliau save pažinti – tai, kaip sakoma, atskirti pažinimo objektą nuo pažinimo subjekto. Ir šitaip savaime susitapatinti su objektu, su stebėtoju, o ne su stebiniu. Pavyzdžiui: „Aš matau savo kūną – vadinasi, aš pats nesu kūnas“; „Aš stebiu savo mintis – vadinasi, aš pats nesu mintys“; „Aš suvokiu savo jausmus – vadinasi, aš pats nesu jausmai“; vadinasi: „Aš esu tas, kuris suvokia, aš stebėtojas.“ Tada prieina Buda ir sako: „Bet juk stebėtojo irgi nėra.“ Tokiu būdu tampa įmanoma atsiremti į tai, kas anapus regimosios erdvės.

Taigi, pagaliau suvokėme, ką slepia priesakas *neti neti* „Ne tai! Ne tai!“ Visa, ką gali pavadinti, yra ne tai, visiškai ne tai. Ir drauge: *iti iti* „Štai! Štai!“ Šis oksimoronas, šis sau prieštaraujantis teiginys, yra raktas į vadinamąją Rytų paslaptį.

Tačiau tai ir daugelio Vakarų mistikų paslaptis. Ne vienas iš jų buvo sudėgintas vien už tai, kad šitaip pasakė. Į vakarus nuo Irano, visose

trijose didžiosiose tradicijose, pasiekusiose mus iš Artimųjų Rytų, būtent judaizme, krikščionybėje ir islame, tokie dalykai neįsivaizduojami, laikomi gryniausia erezija. Pasaulį sukūrė Dievas, Kūrėjas ir kūrinys negali būti tas pat, nes, kaip mus išmokė Aristotelis, *a* negali būti lygu *ne a*. Mūsiškė teologija remiasi kasdienės sąmonės požiūriu bei Aristotelio logika. Nors kitame sąmonės lygmeny – o tai kaip tik tas lygmuo, apie kurį visos religijos galiausiai ir kalba, – aukščiausias slėpinys pranoksta dualistinės logikos dėsnius, priežastinumą bei erdvėlaikį.

Kiekvienas, kuris pasakys, kaip yra pasakęs Jėzus: „Aš ir Tėvas esame viena“ (Jn 10, 30), mūsų tradicijos bus paskelbtas šventvagiū. Devyni šimtai metų po Kristaus didis sufijų mistikas Haladžis (*Hallaj*) už tai buvo nukryžiuotas. Pasakojama, kad Haladžis aukščiausiąjį mistiko troškimą yra palyginęs su liepsnon skriejančio drugio troškimu. Drugys vidury nakties staiga išvysta degantį žibintą ir, apimtas neatspiriamo troškimo tapti viena su liepsna, ligi aušros plazdena aplink žibinto stiklą. Paskui sugrįžta pas saviškius ir saldžiausiais žodžiais bando apsaakyti jiems savo patyrimą. „Bet neatrodo, kad tau dėl to būtų geriau“, – atkerta jie. Ir tikrai: jo sparneliai gerokai apsvilę. Tokia ir asketo būklė. Tačiau kitąnakt jis sugrįš ir, radęs angą stikle, taps viena su savo išsiilgtąja liepsna ir pats ja pavirs.

Mūsų tradicijoje tokia galimybė – patirti vienį su savo būties pagrindu – nepripažįstama. Mums teigiama, kad svarbiausia yra sueiti į santykį ir palaikyti jį su kitu asmeniu, kurį laikome savo Kūrėju. Kitaip tariant, mūsiškė religija yra *santykio* religija: kūrinys *a* yra suėjęs į *santykį* su Kūrėju *X* (*asX*). O Rytuose atitinkama formulė atrodytų kaip paprasčiausia lygybė: $a = X$.

Kaipgi, šios vakarietiškos nuostatos požiūriu, žmogus gali sueiti į santykį su Dievu? Žydų supratimu, tik būdamas gimęs iš žydės motinos. Kitados (kada tiksliai, sunku pasakyti) Dievas sudaręs sandorį su žydų tauta, iš jų pareikalavdamas apsipjaustyti bei laikytis kai kurių kitų ritualų ir mainais suteikdamas jiems privilegiją amžinai džiaugtis jo išimtinu palankumu.

Krikščionių tradicijoje istorinis asmuo Jėzus ne mažiau išimtinai laikomas vieninteliu žemėje aukščiausiojo Dievo įsikūnijimu, vieninteliu tikru Dievu ir tikru Žmogumi. Šį avatarą mes turį suvokti kaip stebuklą. Kita vertus, Rytuose kiekvienas yra pašauktas pats įsitikinti šia tiesa, o tokie įsikūnijimai kaip Krišna, Rama ar Buda laikytini vien pavyzdžiais, kuriais sekdami turime įvykinti šį įsikūnijimo slėpinį.

Kaipgi mes sueiname į deramą santykį su Jėzumi? Ogi per krikštą ir dalyvavimą jo Bažnyčioje, taigi – per sakralizuotą viešą veiksmą ir socialinę aplinką, keliančią mums tam tikrus išskirtinius reikalavimus. Šie reikalavimai yra susiję su atitinkamų ypatingų stebuklų istoriškumo pripažinimu. Žydų tradicija priklauso nuo tikėjimo ypatingu apreiškimu vienintelei išrinktajai tautai, įvykusiui tam tikroje vietoje ir tam tikru istoriniu laiku (nors jo dokumentavimas keblus). Panašiai krikščionių tradicija remiasi vienintelio įsikūnijimo prielaida, kurią pagrįsti turi tam tikri stebuklai, Bažnyčios įsteigimas ir jos tęstinumas laike – visi šios dogmos dėmenys vėlgi yra istoriniai.

Štai kodėl visi mūsų simboliai taip nuosekliai ir atkakliai visuomet interpretuojami kaip bylojantys ne apie mūsų vidų, bet visų pirma apie tariamus istorinius įvykius. Bažnyčios ar sinagogos, kaip institucijos, gerovei tai gali būti naudinga, tačiau niekaip negali prisidėti prie asmens dvasinės sveikatos, kai tie reikalavimai jo neįtikina.

SIMBOLIAI: ANAPUS LAIKO IR VIETOS

Istorija, kaip mums gerai žinoma, nėra nei šių simbolių tikrasis šaltinis, nei pirminis turinys. Tai psichiniai archetipai, būdingi visoms mitologijoms. Kaip tik todėl įvairūs Indijos guru bei Japonijos rošiai taip traukia šiuolaikinius vakariečius ir daro jiems tokią gilią įtaką, ypač jaunimui. Jie sako mūsų avelėms, kad šie visuotiniai simboliai byloja apie vidinį pasaulį. Vakarų religinėms institucijoms vertėtų prisiminti, kad tuos pačius simbolius jos turi savo bažnyčiose ant altorių. Mes, vakariečiai, irgi turime atitinkamus dvasinius mokymus, išsakytus daugybės mūsų didžiųjų mistikų žodžiais.

Pridursiu dar vieną dalyką. Kai tau yra duota dogma, griežtai apibrėžianti, kokią prasmę tu privalai įžvelgti simbolyje, ir iš anksto paaiškinanti, kokį poveikį jis tau turi padaryti, iškyla rimtų rūpesčių. Simbolis tau gali reikšti visai ką kita, nei jis reiškė IV a. Levanto vyskupų tarybai. Bet jeigu tu jį suvoki kitaip, nei iš tavęs laukiama, tai pats suabejoji savo tikėjimu. Tikroji Bažnyčios paskirtis – paprasčiausiai išsaugoti bei pristatyti simbolius ir atlikti apeigas, paliekant tikintiesiems patiems patirti jų nešamą žinią taip, kaip jie tai sugeba. Kad ir koks būtų bažnytinės vyresnybės nustatytas Tėvo santykis su Sūnumi arba Tėvo ir Sūnaus santykis su Šventąja Dvasia, atskiro asmens pritarimas dogmai nėra toks svarbus, kaip jo asmeninis patyrimas, sužadintas tiesioginio simbolio poveikio. Pavyzdžiui,

nekaltąjį pradėjimą suvokus kaip savo širdyje užgimusį dvasinį gyvenimą, vardu Kristus. Tokį vidinį nekaltąjį pradėjimą yra puikiai nusakęs apaštalas Paulius: „Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus“ (Gal 2, 20).

Visi mes esame gimę kaip gyvūnai ir visi gyvename gyvūnų gyvenimą: miegame, valgome, dauginamės ir grumiamės. Betgi yra kitokio gyvenimo galimybė, nepažįstama jokiam gyvūnui, – gyventi nuščiuvus priešais būties stebuklą, šį *mysterium tremendum et fascinans*¹⁰, kuris gali tapti žmogaus kasdienybės dvasine šaknimi ir dirva. Tai ir būtų tikrasis nekaltas pradėjimas – širdyje užgimęs dvasinis gyvenimas, vienintelis vertas žmogaus.

Mistikas Mokytojas Ekhartas apie šį vidinį virsmą per pamokslą savo parapijiečiams yra pasakęs taip: „Dievui daug vertingiau dvasiškai užsimegztį žmogaus vidinėje nekaltoje mergelėje, arba doroje sieloje, nei kad jis buvo Marijos pagimdytas kūniškai.“¹¹ Ir paskui pridūręs: „Tai reiškia, kad kiekvienas iš mūsų ir esame tasai vienintelis Tėvo Sūnus... Geriausia, ką Dievas yra padaręs žmogui, – jis pats tapo žmogumi.“ Simbolį suvokiant šitaip, istorijos pelai kaipmat atkrita ir galima tiesiogiai patirti slėpinį.

Tik pagalvokite! Visi mes esame kilę iš tos pačios Žemės. O mūsų Žemę kitados pagimdė galaktika, kuri savo ruožtu tėra atomų telkinys kosmose. Šiuo požiūriu Žemė yra susidariusi iš kosmoso nuosėdų. Tad ar nuostabu, kad kosmoso dėsniai įrašyti mūsų protuose? Filosofas Alanas Vatsas kartą yra pasakęs: „Žemė apkibo žmonėmis taip pat, kaip obelis apkimba obuoliais. Žmonės gimsta iš žemės kaip obuoliai iš obels.“ Mes esame Žemės jutimo organai. Visatos jutimo organai. Visa tai yra čia, mumyse. Ir dievai, kuriuos kitados manėme esant išorėje, kaip dabar jau žinome, tebuvo mūsų vidaus projekcijos. Juos pagimdė žmogaus vaizduotė, siekianti vienaip ar kitaip perprasti visatos slėpinius – visatos, kurią šiandien išties jau suvokiame visiškai kitaip nei anais laikais, kai Jahvė iš dangaus svaidė akmenis ant amoriečių kariuomenės ir tol laikė sustabdęs saulę danguje, kol jo išrinktoji tauta atkeršijo savo priešams (Joz 10, 13).

Nebėra tokia ir mūsų visuomenė, kokia ji buvo senovėje. Visuomeninio gyvenimo taisyklės šiandien kinta kas minutė. Kokios nors dorovinės

10 [„Šiurpus ir pakerintis slėpinys“ (lot.) – XX a. pradžios religijotyrininko Rudolfo Oto įvesta sąvoka, kuria jis nusakė ir grindė pirminį religinį patyrimą.]

11 (Meister Eckhart 1947: 98).

taisyklės žinojimas nebeužtikrina saugumo. Žmogus privalo be paliovos pats aiškintis savo vertybes ir prisiimti atsakomybę už savo poelgius, o ne vien sekti iš praeities paveldėtais priesakais. Juolab kad mes itin pabrėžiame esą individai, kiekvienas savaip atsakingi tiek už save, tiek už savo pasaulį.

Mes daugiau nebegalime kalbėti apie „sve-timus“. Kažkada senovėje buvo galima pasakyti: „Mes esame Dievo išrinktoji tauta!“ Ir visą savo meilę bei pagarbą pasilaikyti saviškiams, o visą savo piktumą nukreipti į „anus“. Šiandien tai būtų savižudybė. Dabar mes privalome išmokti kažkaip nuslopinti savo neapykantą bei panieką ir iš tikrųjų įgyvendinti meilę, nebe vien žodžiais, bet tikru meilės bei atjautos patyrimu ir taip drauge apvaisinti tiek savo kaimyno, tiek savo pačių gyvenimą.

Senovės prancūzų „Šventojo Gralio ieškojimuose“ (*Queste del Saint Graal*) yra pasakojimas, kuriuo išreikšta visa tikroji Vakarų žmogaus dvasia. Tai pasakojimas apie tą dieną, kai Arturo dvaro riteriai susirinko pokylių menėje, laukdami pietų. Šiame dvare gyvavo paprotys, kad maisto nevalia patiekti tol, kol nenutiks koks nors nuotykiškas. Anomis dienomis nuotykiškai nutikdavo dažnai, tad nebuvo jokio pavojaus, kad Arturo dvariš-kiai liks nevalgę. Ši sykį menėje pasirodė samitu¹² pridengtas Gralis, kiek pakyo ore ir pradingo. Visi buvo didžiai sujaudinti, o Arturo sūnėnas Gaveinas pakilo ir pasiūlė visiems padaryti įžadą. „Siūlau, – pasakė jis, – mums visiems dabar leistis ieškoti Gralio tol, kol išvysime jį atskleistą.“ Ir visi sutiko. Toliau eina eilutės, kurios, kai jas perskai-čiau, rėžte įsirėžė man į protą: „Jie nusprendė, kad būtų negarbinga eiti būriu. Tad kiekvienas įžengė girion savo pasirinktoje vietoje, kur buvo tam-siausia ir nebuvo nei kelio, nei takelio.“

Nei kelio, nei takelio! Nes ten, kur jau yra kelias ar takelis, jis yra pramintas kažkieno kito. Štai kas ryškiausiai skiria Vakarų dvasią nuo Rytų. Rytų guru prisiima atsakomybę už savo mokinių gyvenimą. Jie turi tokį įdomų terminą, kaip „perduotoji laisva valia“. Guru tau pasako, kurioje kelio vietoje tu esi, kas tu esi, ką tau dabar daryti ir ką daryti paskui.

O Vakarų romantika kyla iš ilgesio kažko nebūto, ilgesio kažko tokio, kas šiame pasaulyje dar neregėta. Kas gi tai galėtų būti, kas dar neregėta? Kas dar neregėta – tai niekieno nepranoktas tavo paties išsipildęs gyvenimas. Tai tavo gyvenimas, tu turi išpildyti.

Mūsų šiuolaikiniame pasaulyje, kuria-me visa kas, visos institucijos, regis, tuoj suby-rės į šipulius, tos grupės, kuriose kitados telkėsi visa gyvenimo prasmė, nebeturi jokios prasmės. Grupė šiandien bėra matrica asmenims gaminti. Visa prasmė dabar sutelkta į asmenį, ir kiekviena-me asmenyje ši prasmė nepakartojama. Vis dėlto pabaigai norėčiau priminti štai ką: kai jau būsi nugyvenęs savo asmeniškiausių gyvenimą ir pa-tyręs tik tau vienam tekusius nuotykius ir tuomet atsigręžęs pažvelgsi į savo nueitą kelią, pamatysi, kad nugyvenai įprastą žmogaus gyvenimą.

LITERATŪRA:

- Campbell 1962 = Joseph Campbell. *The Masks of God: Oriental Mythology*. New York: Viking Press, 1962.
 Campbell 1964 = Joseph Campbell. *The Masks of God: Occidental Mythology*. New York: Viking Press, 1964.
 Campbell 1986 = Joseph Campbell. *Inner Reaches of Outer Space: Metaphor as Myth and as Religion*. New York: Alfred van der Marck Editions, 1986.
 Eliot 1963 = Thomas Stearns Eliot. *Collected Poems 1909–1962*. Orlando, Florida: Harcourt Brace and World, 1963.
 Filosofijos istorijos chrestomatija 1980 = Filosofijos istorijos chrestomatija, II: Viduramžiai, Vilnius: Mintis, 1980.
 Meister Eckhart 1947 = Meister Eckhart. *Sermons and Collations*. Translated by C. de B. Evans (2 vols). John W. Watkins, 1947.

Versta iš: Joseph Campbell. *Thou Art That: Transforming Religious Metaphor*. Edited and with a foreword by Eugene Kennedy. Novato, California: New World Library, 2001, p. 6–8, 11–12, 17–31.

Iš anglų kalbos vertė Dainius Razauskas

NELIETUVIŠKŲ ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA:

- Bastianas, Adolfas = Adolph Bastian
 Eliotas, Tomas Sternas = Thomas Stearns Eliot
 Gudol, Džeinė = Jane Goodall
 Jungas, Karlas Gustavas = Carl Gustav Jung
 Kempbelas, Džozefas = Joseph Campbell
 Lilis, Džonas = John Lilly
 Mokytojas Ekhartas = Meister Eckhart
 Otas, Rudolfas = Rudolph Otto
 Vatsas, Alanas = Allan Wats